

Näkökulmia valmiuslain kokonaisuudistukseen

Maailmalla kuohuu – Lähi-idässä on menossa konflikti, jossa Yhdysvallat ja Israel ovat hyökänneet Iraniin. Hyökkäyksen syyksi on ilmoitettu halu estää Irania kehittämästä ydinaseita. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan jatkuu jo viidettä vuotta. Tämän sodan liepeet ulottuvat Suomeen asti harhautuvina droneina, rajojemme ulkopuolelta tulevina palvelunestohyökkäyksinä sekä verkkohäirintänä. Viimeksi mainittuja tosin on käytetty hybridivaikuttamisen keinoina aiemminkin. Samaan aikaan Suomessa laaditaan valmiuslain kokonaisuudistusta. Laki on vähän käytetty ja ehkä huonosti tunnettukin.

Mikä on valmiuslaki?

Valmiuslaki on lainsäädännön kova työkalupakki, joka antaa valtioneuvostolle poikkeusvaltuudet suojata väestöä ja yhteiskunnan toimivuutta äärimmäisissä kriisitilanteissa. Lain tarkoituksena on turvata maan talouselämä, perusoikeudet sekä alueellinen koskemattomuus poikkeusoloissa, kuten vakavissa epidemioissa, hybridiuhissa tai Suomeen kohdistuvassa aseellisessa tai siihen verrattavassa hyökkäyksessä. Laki ei ole jatkuvasti voimassa, vaan sen soveltaminen vaatii valtioneuvoston asetuksen, jota eduskunta käsittelee. Valmiuslaki on tarkoitettu muihin kuin sotilaallisiin poikkeusoloihin, kun taas varsinaista sotaa varten on olemassa erillinen puolustustilalaki. Nykyinen valmiuslaki on tullut voimaan 2011 ja sitä on sovellettu ainakin kerran koronapandemian aikana.

Luonnos uudeksi valmiuslaiksi oli juuri lausuntokierroksella ja se on nyt etenemässä valtioneuvoston esittelyyn. Uudistuksen tavoitteena on saattaa valmiuslaki vastaamaan nykyaikaista käsitystä yhteiskunnan kokonaisturvallisuudesta ja sitä uhkaavista tekijöistä.

Muutosesitykset eläkeläisten asemaan poikkeustilanteissa

Valitettavasti lakiuudistuksessa on esitetty huomattavia heikennyksiä eläkeläisten asemaan nykyiseen lakiin verrattuna. Jonkin verran vastuita ja epämukavuutta poikkeustilanteissa on velvollisuus sietää, mutta eläkeläisten kohdalla ne ovat riittäviä jo nykyisessä laissa. Uudistusehdotuksessa esitetään, että väestön toimeentulon ja valtion maksuvalmiuden turvaamiseksi eläkkeiden maksua voidaan lykätä kuuden kuukauden ajan, määrää alentaa kolmen kuukauden ajan tai keskeyttää kolmeksi kuukaudeksi.

Mitä nämä toimenpiteet käytännössä tarkoittavat? Maksujen lykkäämisellä kuuden kuukauden ajaksi ei kuitata eläkkeitä lopullisesti menetetyiksi, vaan ne maksettaisiin saajalleen myöhemmin tavalla tai toisella. Määrän alentaminen kolmen kuukauden ajan tarkoittaa, että osa eläkkeestä menetetään lopullisesti. Määrää voidaan alentaa korkeintaan 50 %. Eläkkeiden maksun keskeyttäminen kolmen kuukauden ajaksi on keinovalikoiman järein toimenpide, siltä ajalta eläke on kokonaan menetetty. Sitä ei missään muodossa makseta takaisin.

Etuuksien maksatuksen lykkäämisellä tai keskeyttämisellä tai tilapäisellä alentamisella pyritään turvaamaan valtion maksukyvyn säilyttäminen. Kokonaiseläkemenot vuonna 2025 olivat 39,8 miljardia euroa. Näistä työeläkkeitä maksettiin kaikkiaan 37,2 miljardia. Loput ovat KELA:n maksamia eläkkeitä. Valtion budjettivaroista eläkkeitä maksettiin suoraan noin 5,3 miljardia euroa. Työeläkkeiden maksaja on työeläkevakuuttaja ja eläkevarat on tarkoitettu nykyisten ja tulevien eläkkeiden maksamiseen. Ne eivät kuulu valtion budjettivarioihin. Esityksessä ei ole selvitetty, miten työeläkevarat hyödyttäisivät poikkeusoloissa valtion maksukyvyn säilyttämistä. Arkijärjellä ajateltuna työeläkkeiden maksun heikentäminen, vaikka vain väliaikaisesti, päinvastoin heikentää valtion maksukykyä. Valtion verotulot pienenisivät, kulutus heikkenisi ja valtion maksama toimeentulotuki kasvaisi. Toimeentulotukea pidetään poikkeusoloissakin viimesijaisena etuutena. Siihen olisivat oikeutettuja ne eläkeläiset, jotka eivät muutoin pystyisi turvaamaan elantoaan.

Vuoden 2025 tilastojen mukaan noin 37 % eläkkeensaajista sai alle 1.600 euron kuukausieläkettä. Eläkeläisillä, kuten muillakin kansalaisilla, on oikeus mitoitaa elantomenonsa käytettävissä olevien tulojen mukaan. Ei voida edellyttää, että ikäihmiset kerryttäisivät, tai edes pystyisivät kerryttämään, säästöjä jopa kuuden kuukauden elantomenojen verran poikkeusolojen varalle. Nykyisen lain mukaista kolmen kuukauden enimmäisaikaa eläkkeiden maksun lykkäämiselle, alentamiselle tai keskeyttämiselle on pidettävä riittävänä ja ehdottomana enimmäisaikana. Silloinkin ikäihmisille on turvattava riittävä toimeentulo välttämättömyysmenojen hoitamiseen ja lievitetävä poikkeusolojen aiheuttaman turvattomuuden lisäksi tulevaa inhimillistä huolta ja kärsimystä henkilökohtaisesta toimeentulosta.

Poikkeusoloina lakiehdotuksessa mainitaan aseellinen tai siihen verrattava hyökkäys tai edellä mainittujen uhka ja aseellisen hyökkäyksen välitön jälkitila. Näiden lisäksi mainitaan erityisen vakavat hybridiuhkatilanteet. Yhteiskunnan toimivuuteen vain vähäisesti vaikuttavat häiriöt eivät ehdotuksen mukaisesti voisi täyttää poikkeusolojen tunnusmerkistöä. Huolta herättää kuitenkin poliitikkojen mahdollinen herkkyys käyttää poikkeusolopykälää mahdollisessa hybridiuhkatilanteessa. Nykyinen yleinen eläke- ja eläkeläisvastainen mieliala ei luo luottamusta parlamentaariseen päätöksentekoon.

Kirjoittaja

Eeva Karttunen

Joensuun julkisen alan eläkeläiset, JAE ry:n sihteeri